

TIYATRO DÜNYASINDAN

DİKMEN GÜRÜN

İki değerli tiyatro insanının ardından

2001 yılının ilk günlerinde iki önemli tiyatro insanı ayrıldı aramızdan: Prof. Dr. Melahat Özgü ve Necati Cumalı.

Sessizce veda etti bizlere Prof. Dr. Melahat Özgü. Yıllarını tiyatroya vermiş değerli bir akademisyendi. Çalışmalarını uzmanlık alanı olan Alman dili ve edebiyatının yanı sıra tiyatro bilimine yönlendirmiş ve bu alanlarda değerli işler yapmıştı. Özgü, 1964'te Ankara Üniversitesi DTCF Tiyatro Kürsüsü'nün kurucularındandı ve kürsünün yönetimini on yıl başarıyla sürdürdü. Aynı zamanda, Tiyatro Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü görevini de kürsüden emekli olduğu 1976 yılına kadar yürütmüştü.

Melahat Özgü, emekli olduktan sonra tiyatro eğitmenliğine bir süre İstanbul'da devam etti. Çalışma hayatını geride bıraktığı dönemde de yaşamı yine tiyatro üstüne odaklanmıştı. Hiç kopmadı tiyatrodan. Tiyatro Festivali'nin en sadık izleyicisiydi. Anadolu yakasında oturmasına karşın hemen hiçbir oyunu kaçırmaz ve olumlu/olumsuz eleştirilerini ertesi gün paylaşırdı. Sonra bir gün "artık gelemiyorum", demişti. Ve ben şimdi kendi kendime soruyorum "bu süre içinde neden ziyaretine gitmedim Melahat Hoca'nın?" Bir-birimizden öylesine kopuk yaşıyoruz ki... Sonra bir gün de bakıyoruz çok değer verdiğimiz ama verdiğimiz değeri o anlamsız yaşam koşuşturması içinde bir türlü dile getiremediğimiz varlık yok oluvermiş...

Değerli Hocamız Prof. Dr. Melahat Özgü'ye "Tiyatro Araştırmaları Dergisi'nin ona armağan edilen sayısında (yıl 1976, sayı 7) yayımlanan, Tiyatro Enstitüsü Birinci Sempozyumu nedeniyle yaptığı konuşmasından kısa bir alıntıyla veda etmek istiyorum:

"Bilimsel düşünce, her şeyden önce eğitimle sağlandığına göre, çağımızda, yüksek dereceli eğitim kuruluşlarında, bu görev, gözlem, deney, araştırma, inceleme, tartışma gibi birbirlerine bağlı konuların zincirleme uygulanması ile yapılır... Üniversitede kurulan kürsülerin öğretim programlarının amacı 'bilim' olduğuna göre, Tiyatro Kürsüsü'nde, tiyatro bilimi, her haliyle başta yer alacaktır... Tiyatronun gelişebilmesi için insanlar, kuşaktan kuşağa çok emek vermişlerdir. Onların bu emeklerinin çoğu zaman boşta çıktığı, bu yolda çalışırken yitirdikleri bile olmuştur. Ama onlar, gene de kendilerini mutlu sayarlar; çünkü çabaları, tiyatronun bir 'kültür kalesi' olduğu inancından geliyordu. Bugün

ise bizde, hâlâ tiyatroya, yalnız 'eglen-ce yeri' diye bakanlar var. Ama, üniversitelerimize girmesiyle tiyatronun, tarihini ve sanatını öğrenenler, bu alanda yapacakları araştırmalarla, bütün sanat dallarını (edebiyat, resim, müzik ve yapı sanatını) kapsayan tiyatronun, ergeç bu sanat kurumunun, bizde de bir 'kültür kalesi' olduğunu öğreneceklerdir. Tiyatro bir 'kültür kalesi' dir..."

Dilde şırsellik

Geçen hafta yitirdiğimiz Necati Cumalı gibi çok yönlü bir sanat insanına salt tiyatro eserleriyle de olsa bu yazı kapsamına sığdırmak oldukça zor. Verimli, doğurgan bir yazardı Necati Cumalı. Oyunlarında her kesimden insanı ele almış ve olayları acı bir üslupla işleştirmişti. 1977'de Milliyet Sanat dergisinde "Başarı" üstüne yazdığı bir yazıda "1949'dan bu yana oldukça yük-lü bir tiyatro deneyimim var benim"

der Cumalı. "Şürde, romanda, öyküde, araya başka kimse girmeden, doğrudan doğruya okuyucusuyla baş başa kalabilir, okuyucusunu bulabilir bir yazar. Tiyatroda başarının nelere bağli olduğunu gördükçe kırıldığım, oyun yazmaktan vazgeçmek istediğim çok oldu. Yapamadım..." İyi ki yapamamış...

Necati Cumalı'nın İrlandalı oyun yazarlarına özel bir ilgi duyması dikkat çekicidir. Çocukluk ve gençlik yıllarının ülkenin 'ulus olma' sürecini yaşadığı bir döneme denk düştüğünü belirtirken tiyatroya baktığı açıısıyla İrlanda tiyatrosu arasında şöyle bir paralellik kurar; "Biz bağımsızlık savaşını kazandıktan sonra, ulusal kültür savaşını sürdüren bir toplumduk; onlar ise bir yandan bağımsızlıkları için savaşırken bir yandan da halk kaynaklarına inerek yaratıkları özgün yapıtlarla, bağımsızlığı hak eden bir ulus olduklarını kanıtıyorlardı. W.B. Yeats, Lady Gregory, özellikle J.M. Synge ulusal kültür kaynakları-

► "Tiyatroda başarının koşulları nelerdir" sorusunu sorar ve yanıtlar Necati Cumalı: "Tiyatroda bir yanda yazar, bir yanda tiyatro yönetimi ile onun tiyatrosu vardır. Oyuncular, yönetmenler vardır. Işık, dekor, giysi sorunları vardır. Seyirci vardır. Eleştirici vardır. Tiyatroda başarı bütün bu öğelerin katkılarıyla gerçekleşir."

la bütünleştirerek şiirsel olduğu oranda büyüklü bir hava getirmişlerdi tiyatroya..." Avukatlığı bırakıp, tiyatro bilgi ve görüşünü arttırmak için Paris'e giderken Synge'nin yolunu tutacağından emindir Cumalı. "O, İrlanda kurlarına, folkloruna, halkın düşünce gücüne, ince alayıcılığına hayrandı. Benim de gönlümde yatan aslan, 1949'da 'Boş Beşik'le ilk işaretini verdiğim eş hayranlığı.. yeni oyunlarında sürdürmekte."

"Boş Beşik"i yine Ege yöresini, kırsal kesimi konu alan "Susuz Yaz", "Vur Emri", "Ezik Odaları", "Derya Gülü" ve "Nalınlar" gibi oyunlar izleyecek, "Tehlikeli Güvercin", "Gömü", "Yarab Ge-yik", "Mine" gibi oyunlarda kasaba gerçeklerine yönelecektir... "Yürüyen Geceyi Dinle", "Yeni Çıkan Şarkılar", "Bir Sabah Gülerken Uyan", "Dün Neredeydiniz" gibi oyunları ise kent insanına yöneliktir. Cumalı'nın oyunlarında temel hareket noktalarından biri insanların mutluluğa kavuşamamaları-

dır. Kimi zaman töreler neden olur bu mutsuzluğa, kimi zaman da birey mutsuzluğunu kendi yaratır. Garip bir hü-zündür söz konusu olan.

Necati Cumalı toplum sorunlarına güldürü bağlamında eğildiği zaman bilinçli olarak abartıya kaçmaz, hoşgörülü ve esprili bir yaklaşım sergilemiştir, hemen akla geliveren "Nalınlar" da olduğu gibi... Dramlarında sanki lirik yanı ağır basar. Bir özlemi, bir burukluğu dile getirmeyi çalışır. Aşk, sevgiyi bu bağlamda değerlendirir. "Mine"ye ilişkin olarak "Aşk konusunu iyi yorumlayan yazarın elinde, anlatmak istediği şey aşk hikâyesi değildir. Her aşk sosyal bir olaydır..." der ve ekler: "Oyunda anlatılan İhsan ile Mine'nin aşkları değildir. Mine'nin çevresinde o aç ve sevmemiş/sevilmemiş erkeklerin özkemleridir." Daha söylenecek o kadar çok şey var ki Necati Cumalı'nın oyunları üstüne... Bu kısa saptamalar ona sadece içten bir saygı ve selam...

YAZI ODASI

SELİM İLERİ

'Yalnız Kadın'ın Yazarı

Yıllardan 1961 filan, Beyoğlu'ndaki Kitap Sarayı'nda, raflardan birinde o kitap: *Tütün Zamanı*. Param mı el vermiyor, gidiorum geliyorum, Tütün Zamanı'nı bir türlü edinemiyorum. Çalmayı düşündüğümü hatırlayabiliyorum...

Tütün Zamanı'nı 1973'te okumuşum, haziran-da, kitabın son sayfasına öyle yazmışım.

Necati Cumalı'dan bende derin izler var. Önce iki öykü kitabı *Yalnız Kadın* ve *Değişik Gözle*. İlk okuduğum yapıtı belki de *Susuz Yaz*'dir. Metin Erksan'ın filminden sonra okumuş olabilirim. Ama ille de *Yalnız Kadın* ve *Değişik Gözle*.

Yalnız Kadın'a ad veren öykü, benim için, Türk edebiyatının en güzel üç dört öyküsündendir. Ne anlatır? Hiçbir şey ve her şey. Uzak bir akşamda yalnız kadın ve genç adam. Bir yemek sonrası. Bölük pörçük, kırk dökük konuşmalar. Park. Yalnız kadının çok kalabalık, çok serüvenli anlattığı hayatı, o yapayalnız hayatı. Genç adamın bunları hep-sini biliyor oluşu...

Değişik Gözle'ye ad veren öyküyü Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü'nde Behçet Necatigil şöyle özetlemiştir:

"İlk hikâyede olay İzmir'de bir barda geçer: Günay, iki yıldır tutkunu olduğu Lâle'nin o gece, locada başka erkeklerle senli benli olduğunu görünce kadından soğur; şimdi ona 'değişik gözle' bakmaktadır. Sırf kıskındırmak için böyle davranmış olan Lâle, gitmesini önlemek isterse de Günay, artık bir daha gelmeyeceğini hissettiren bir soğuklukla, bardan ayrılır. O gece bir daha gülememiştir Lâle."

Otuz kırk yıldır bu öykülerle yaşadım, zaman zaman -adeta koşup- yeniden okudum bu öyküleri. Bende birer hayat oldular. Sonra bir şiir, unutulmayacak bir şiir: "Bir Ana".

"Kadın çamaşırdan dönüyor olmalıydı / Kolunda bohça, sert soda kabartmış ellerini / O yaşta bütün yahudi kadınlar gibi / Sirtında eski bir siyah kadife hırka / Bir şikâyet yorgunluk ifadesi bakışlarında

"Küçük, çilli, dik kızıl saçlı / Satılmamış gazeteleri koltuğunda / Üşüyen bütün küçük çocuklar gibi / Burnunu çeke çeke avuçlarını hohluya hohluya / Sürterek eskimiş kunduralarını / Ayak uyduruyordu anasının adımlarına

"Onlar önde, ben arkada / Bir mart gecesi on birden sonra / Taksim'den Tünel'e kadar yürüdü / Alçak sesle konuşuyorlardı aralarında / Sanki bir değirmen ağır ağır dönüyor / Hayat ağır ağır akıyordu / Bulanık, kirlili nehirler gibi / Büyük, karanlık binalar arasında."

Sonra Mine, Şehir Tiyatrosu'nda hangi mevsim seyrettiğimizi şimdi çıkaramadığım eşsiz oyun. Daha dekoru anlatan cümlelerinden Necati Cumalı'nın gönül yakıcı taşra dünyası:

"Küçük Gökkyö İstasyonu'nun arka cephesi. Sağda, istasyon parkı, bir sıra, akasyalar, dutlar, elektrik direkleri."

Sonra Derya Gülü. Kent Oyuncuları'nın güzelim yapımlarından biri. Kenter'leri nasıl heyecanla seyretmişim, nasıl ağlamış, yıkılmışım. Tiyatronun buza yazılmış bir yazı olduğunu söyleyenler ne kadar yanılıyorlar; ben Derya Gülü'nü sahnedeki bütün akış ve oynayışla hep yaşatageldim.

"Ay Büyürken Uyuyamam" Papirüs dergisinde yayımlanıyor. Kırkını aşkın güzel kadın, merdiven, ay ışığı...

Demin gidip Papirüs dergilerini çıkardım. Gençliğim var o dergilerde. O günlerin heyecanlarını duyuyorum.

Necati Cumalı gençliğimin en değerli yazarlarından biriydi. Edebiyatımızın sayısı gitgide azalan 'gerçek' yazarlarından biriydi. Şiirler, öyküler, oyunlar, romanlar, yazılar. Onları okuyarak yazmayı öğreniyor, mutluluklar kuşanıyordum.

Sanat adamları keşke ölmese.

Mine'den şu sözler:

Perihan - Yağmur yağacak galiba!..

Mine - (Durgun) Galiba!.. Ah, yağsa!

İlhan - (Durgun) İstiyor musunuz yağmasını?

Takvimde İz Birakan:

"Ama ne diye anlatıyorum bunları? Ne tuhaf, sev-dikleri ölünce ne kadar kendini tutmaya çalışsa, insan gene kendinden bahsetmeden edemiyor. Ölen acaba sevdiğimiz mi aslında? Saçlanımız gibi, dişlerimiz gibi, gücümüz kuvvetimiz gibi, kopup giden birer parça değil mi onlar da bizden?" Necati Cumalı, Ziya Osman Saba'nın ölümü için yazılmış yazıdan, Varlık dergisi 448. sayı.

